

KRVAVA POTEGAVŠČINA

Danilo Lokar

Vdahniti zrak globoko iz polnih prsi... vdahniti sredi jutrnjega parka v rosi... vdahniti, ko je človek v pokoju... zganiti časopis in se nasmehniti, ponevedoma vtakniti časnik v žep.

Upokojeni davčni preglednik Prinčič se je napotil skozi javni vrt in bilo je v juliju. Bila je njegova navada, da ni zdržal dolgo na eni klopi in na enem mestu, kakor ni rad zajtrkoval na način postarnih ženic, ki si nadrobijo kruha do vrha in použijejo vse hkrati.

Preglednik Prinčič je rad poskušal malo tukaj, malo tam, napravil požirek, drobil sladkor vmes in tako. Zavedal se je, da je na ta način njegova sreča večja, bolj premišljeno zaužita. In tako se je prekladal tudi po javnem vrtu iz kota v kot.

Napotil se je do ribnika, ki je sameval na pol preraščen z ločjem, na pol s čisto gladino pod vrbami sredi vrta, in začel metati ribam krušnih drobtinic. Bile so rdeče male ribice, ki so se rade jatile pod bežnimi kolobarji na površini. Pogovarjal se je z njimi glasno, a tudi če je strmel in samo še drobil, so ribice ubogljivo švigale sem, tja, kakor po njegovi želji. Poznal jih je že malone do kraja, in kadar je katera manjkala, jo je s skrbjo pogrešal.

Stopil je naokoli do dupel, do praznih dupel v starodavnem topolu, kjer je bilo pred mesecem tako neznano važno vsako najmanjše gibanje. A sedaj je bila zasedena samo ena votlina in tu je imela sova tudi že godne mladiče, kosmate soviče, ki so bili zvečer glasni, gladni in glasni. Včasih je upokojeni preglednik po kavarniškem sedenju ubral pot tu sem. Zdaj pa je bilo vse tiho, le včasih je zarenčalo nerazložno.

Šel je dalje.

Vračal se je k svoji klopi.

Park je bil razhoden, pometen, še hladen in človeka je polnila zavest, da je dobro biti na svetu, čisto dobro, brez pomišljanja.

Vnovič je povlekel časopis iz žepa in tudi to pot se je zgodilo ponevedoma. Opazil ga je v rokah, ko so se mu ponudili drobno posejani stolpci pod nos.

»Športne tekme... 4:1... 0:2... držal se je odlično...«

Prinčič se ni mogel vživeti. Vsa ta povojna doba mu je bila tuja, ostala tuja, iskal je okenca do nje, pa ga ni našel. Neki novi duh se je ukradel v človeško nehanje in on ga ni bil vajen. Od tod drug ritem in drug takt življenja. Privzdignil je nos, se ovedel, a ni si znal odgovoriti. Kaj? Kaj tedaj?

Spominjal se je prve kolesarske tekme pred štiridesetimi leti. Vsa trška inteligenca se je bila napravila v sosednji trg... dobro uro s kolesom. Cvetje, napitnice, slavolok tu, slavolok tam, objemanje, celo solze. Naslednjo nedeljo so obiskanci obisk vrnili, in tudi na kolesih, in to je bil višek.

Danes pa žive ljudje od športa.

Vojna! Vojna je prevrnila veliko. In bo še več.

»Hvala bogu, da me ne bo več na svetu!« je pomislil upokojenec in se zdrznil ob glasno izgovorjeni besedi.

»Ne bo me več na svetu,« je izpregovoril zdaj zvonko na glas, »a nihče ni bil v tekmi prvi razen mene.«

Vrt je bil ob osmi zjutraj tih, prijetno samotен, človek se je počutil tu domačega, a uro pozneje je bilo drugače. Po glavnih poteh so se usipale služkinje z otročadjo, hodile na trg, se s trga vračale, prihajali so delavci, upokojenci, ženske, klepetulje.

Karlo Prinčič je bil zdaj mesec dni v mestu pri sestri na obisku, — »pridi no vendar že, ne bodi tako visok, zdaj si v pokoju, zdaj si prost, toliko let te že nisem videla, pri nas ti bo gotovo pogodi« — in v tem mesecu je pričelo njegovo življenje že zadobivati značilne oblike, prisvojil si je mesto in njegov nemir.

Mesto samo je bilo pregledniku Prinčiču znano iz dijaških let, a spremenilo se je, veliko se je predrugačilo in tudi on ni bil več tisti. Drugače vidi oko pri dvajsetem, drugače pri šestdesetem letu.

Preglednik ni ljudi iskal, to, kar se reče iskati, zadovoljil se je s tem, da se je z novimi znanji ustavil toliko, kolikor je prav moral. Mlajših tipov pa se je naravnost izogibal. V parku opazka sem, opazka tja — »tako čedna živalca!« če je šel mimo skrbno opravljen špic, »ampak ti otroci danes, kaj ste že slišali kaj podobnega!« če je pobič z žogo odgovoril prekomerno modro — to je bilo vse.

Priletnik se je omejil na opazovanje in razmišljanje. A naravnost veselilo ga je opazovanje. Po petintridesetih letih province in bivanja po vseh mogočih trgih mesto tekne, tekne do dna.

Postajal je dolgo pred izložbenimi okni, si v mislih svojil knjige, sestavljal izbrano knjižnico, si omišljal razne potrebščine za kratek

čas in motril živ-žav ljudi ob jutrih na tržišču, ob večerih na sprehodih sredi mesta.

A pravo plačilo so bila vendarle jutra v javnem nasadu.

Tako sedi upokojeni jutro za jutrom na svoji klopi — »to mesto je človeku res pri srcu, streljaj razgleda na desno, streljaj na levo!« — kraj parka pod smrekami in razmišlja, kako človeštvo koraka.

»Kaj ni to napredek? Bicikel je bil takrat drzno prometno sredstvo — štirideset let je tega. Moj stanovski tovariš Klanjšček se je bil takrat napravil s svojo ženo — oba vsak na svojem kolesu — na Dunaj. Tri sto kilometrov, tri sto medvedov. Res je, žena je ulovila pri tisti priložnosti bolezen — eni so rekli pljučnico, drugi naglo jetiko, — a tako je pač, človek mora plačati. Komaj so kolesa nekako dobro stekla, že so šla med staro šaro. Danes se vozijo z njimi čevljarški in pekovski vajenci. Takrat pa so bila višek elegance. In kake velblodske nerode proti temu, kar vidimo danes! Pridrvelo je motorno kolo, urezal avtomobil svojo pot in zameglil vse, kar je človek sanjal. Kaj železnice, spalni vozovi, brzovlaki, ekspresi! Avto. In prišli so tovorni avtomobili. A preživeli se bodo prav tako nepričakovano, kakor so prišli. Zašumelo je po zraku, nekaj zabrnelo, zafofotalo. Propeler. Zrakoplov. In od takrat šumi po zraku. Nad človeško glavo je zazvonilo z novo pesmijo k vstajenju in ne utihne več, ni dvoma. Razvoj. Ali so bili klavni skioptikoni, kinematografi po starem. In vendar je bilo šele včeraj. A — danes! V Londonu so zadnjič gledali prizore iz življenja ljudi, ki niso vedeli, da jih je platno vzelo nase. Slike z ulic, iz laboratorijev, iz zasebnih stanovanj v New Yorku. Tisoči kilometrov so vmes. In povrh vse izgovorjene besede v naravnem glasu vzporedno s sliko na platnu — à, kaj pravite?!«

Upokojeni se je zamislil.

Gledal je daleč podse, kjer je na ovinku na klopi sedel prav tako kot on upokojenec in premetaval v rokah časnik, obsežno plahto papirja, kako ameriško čarovnijo morda? A ta postarnejš je pokukaval sem gor izza časopisja, in ko sta se pogleda ujela, se je splašeno umaknil, skrtil za dnevnik.

»Čudna igra! Čisto neznanu obličje! Kaj le hoče?!«

A neznanec je neopaženo in neslišno izginil.

»In demokratizacija! demokratizacija! Kdaj so kmetje brali, služkinje nastopale na odrih, pele, deklamirale! Neki novi aroma, prediren, se je zalezal v človeštvo. V srednjem veku so brali, so pisali zgolj menihi, bila je njihova skrivnost in posebnost. Doba zgublja vse skrivnosti, čas je slekel suknjo in srajco, gol stoji pred nami. In. reci kar

hočeš, ta bedra pred očmi so revna. Kaj preostane? Kdo bi mogel vedeti!»

Prinčič se je vzdignil in se napotil živahno, kakor so bile živahne njegove misli, po vrtu.

»Neka prostost, svoboda se je vselila v človeka, vse meje padajo. Saj se mladi ljudje smejejo! Ne poznajo več avtoritete, ne priznajo! Norce brijejo, odkar je zrak pristopen nogam. Objektivno, stvarno, nova stvarnost — govore. Kultura postaja vseh. In vsi stegujejo nekam roke — kam? Kam to pelje?»

Zdelo se mu je, da je resnično zavela mlada sapica okoli njega, zdelo se mu je, da je ta sapica prava prostost, o kateri pravkar razmišlja, zasmeljal se je široko in bedasto lepi misli.

»Kako bi mogla svoboda pihljati kakor jutranja sapica v lica, okrog uh?!«

A izza grma, kakor da mu kaže osle, je šepnilo:

»Mogla, mogla!«

Bela stezica se je spustila niz strmec, Prinčič se je smehljal udobno in neznanec, ki se je skrival prejle za časopisom in mu sedaj prihajal naproti, se je tudi smehljal. A v hipu, kakor bi trenil, se je neznančev režeče se obličje pomračilo, potemnelo je do dna in tudi korak se je ustrumil trdo, strogo. Pogledal je ostro, se ustopil pred preglednika in odrezal:

»Stoj! V imenu postave — sledite mi! Policijski agent sem. Ta in ta.«

Upokojeni se je smehljal dobrohotno. Najprej ni razumel, slišal je glas, ne misli, bolj od vsega je razumel krettnjo. Nepričakovano se je smehljal raztekel, na njegovo mesto se je vselila strogost, hladna ostrina pogleda, in kakor da lovi po zraku glas, — »sledite mi!« — lovi mukoma, kakor večšo, netopirja, ki se ne da ujeti, naposled pa le za-grabi in tišči.

Prinčič si je ponavljal: »Sledite mi!« ponavljal si toliko časa, dokler si ni rekel: »Razumem, sledim!«

Prijel se je za glavo, nato si otipal uhlje, nos — vse, vse stoji na mestu — »sledite mi!« Pogledal si je pod noge, videl, kako stopa nepričakovano lahko, in pomislil na roke.

»Da, tudi te so tu! Povezane niso, v žepu jih imam. Eni pa gre na pot, prav v dlani je oznojena.«

Neverjetno, kako se pripelje nepoklican oblak na jasno nebo. Zgodilo se je tako nepričakovano in že je stal ves prostrani svet čemerem v senci.

Upokojenec se ni mogel načuditi, kako se je naglo prilagodil koraku onega drugega, ki mu je kazal pot in takt pred njim.

Čisto neznano obličje! Pokazal se mu je tudi hrbet v vsej širini in nad hrbtom (glava je bila čisto očitno zaslonjena od njiju) dve pošteni, mastni culici, salasti klobasi, ena vrh druge.

Noge pa lahke. Stopal je pred njim prožno kakor deklica, skoro elegantno. Pokazoval je pete kakor za na ples in meril h kraju parka.

Prinčič se je uplašil. Dokler se je čutil sredi zelenja med grmi, pod kostanji, pod lipami — dobro, to je ena. A na ulico, spelje ga na ulice po mestu — ta je druga. Bilo mu je, da bi se ozrl po vrtu od drevesa do drevesa, od grma do grma in se poslovil.

»Na svidenje — vse ostane pri starem!«

Bal se je, ko pride iz varnega zavetja v trušč ulice. In je pomislil:

»Naj se skrijem? Za grm. Za deblo.«

A svetel hrbet deset korakov pred njim je stopal varno, lahko, ni se mu zdelo, da bi se vznemirjal.

Kako je to imenitno napravljeno! »Sledite mi!« in greš, ne veš ne po kaj ne kam, ne razumeš, komu slediš ne kako.

»Naj se skrijem za grm, za deblo?«

Precej bi te povleklo na povodcu za sabo, na vajetih te ima.

»Ne, zdaj v začetku bi šlo. Zdaj ni konopec še napet, ne čutiš ga še — zdaj bi storil, kar misliš. Prva zamera — nobena zamera.«

Resnično je jel pridrževati korak, in ko se je hrbet oddaljil za novih deset korakov, je postal. Meril je dolgo do sosednjega lovorovega grma, ogromen, teman skupek je bil, vzdignil nogo in —

spredaj je postalo. Postalo je hkratu, kakor bi odrezal in kakor bi reklo:

»No!«

Samo to. A preglednik je že stopil, je že dojel zamujenih deset korakov, zazdelo se mu je, da čuti, kako se vrv napenja. Bolj živo se je spela, da. Čez pas je vržena, prek želodca, prav čez žličko — tu je človek najbolj občutljiv — kako umno. Da, umno je to speljano.

Prihajali so ljudje mimo, gor, dol, desno, levo — vraga, kako ljudje tekajo po svetu, kako se preletavajo in ne vedo tega. Dobro je, da ne vedo, zvezalo bi jim peroti.

Javni vrt se je bližal svojemu kraju in upokojenca je spreletela velika otožnost. Že je bil zaznaven za gredicami podzidek, že mogočna ograja — ha, počenil bi, počenil, šlo bi mimo, zanka bi se snela kar sama.

»Počeniti!«

Lezel je previdno sam vase, zdelo se mu je, kake misli prihajajo v človeka, da bi stopil v svoj lastni žep — pri jopiču je žep za čudo

širok, športniški. Zlezel bi v žep, cula bi ostala tu, gledala, kaj išče po svetu, on pa bi se smejal v pesti. Smejati bi se toplo, pogumno.

Pogledal je iz sebe, hrbet je bil bolj širok kot kdaj, culici sta ležali udobno.

Da, ali pa bi si kupil vsaj cigaret pri kiosku ob vhodu, cigaret ali cigaro ali mentolovih bonbonov. Ostal bi med kupci, spet bi bil prost, civilist, pomešal bi se mednje, hrbet bi plaval dalje.

Popala ga je velika slabost, ko je stopil na prag, glej, tu je tračnica, zapognjena v polkrogu, po njej teko vrtna vrata zjutraj, zvečer, zapirajo se, odpirajo, zdaj se bodo zaprla za zmerom. Železna vrata, težka. Da bi mogel ostati tostran, samo tostran.

A neznanec je stal že onkraj hodnika sredi ulice in postal. Čutil je, da konop popušča, in pomislil, kako bi pritegnil. Pritegniti je treba, drugače ne gre.

Bral je Karlo Prinčič, star praktik, bral v dnevniku, kako so ljudje pomislili, da se vzdignejo v tujih krajih, da porežejo vrvi, pa so jih napravili majhne, čisto majcene in nekdo, ki je stal visoko in je govoril z objestnim glasom, je zagrozil s pestjo, da se je videlo preko vse zemlje: »Treba je ljudi užugati, ugnati jih je treba, to je!«

In ljudje so bili spet majčkani. Prej so bili veliki, govorili so tako, delali tako, in glej, stisnili so se, skrčili, skopneli. Kakor pomladne vode, ki se uteko.

Upokojeni je poznal vse to, imel modrost v malem mezincu in se čutil pravičnika. Nikoli v življenju se ni zavedal bolj določno, kako zelo je pošten, kakor to uro.

»Jaz, ki sem toliko let pravico pestoval, doжил in previjal, jaz vem, kaj je pravica!« si je govoril in res se mu je zdelo, da stopa predenj Palas Atena s tehtnico v rokah, s tehtnico na eni strani, z mečem na drugi. Pogled pa miren, skoro krotak, skoro nedolžen in čelada zaokrožujoča, pokrivajoča vse.

»Sledite mi!«

Slediti je treba pravici brez mrmranja, brez tega podmulastega gledanja, brez čobastega mrdanja, naravnost, odkritosrčno, udano, da. Pravici je zaukazano slediti prav tako, če te ima na konopcu, kakor če jo vlečeš ti za sabo. Kaj je nisi vodil za sabo skozi štirideset let, Prinčič, gospod davčni preglednik? In zdaj te je ujela ona za te kratke minute v svojo zadrgo — poskušaj še to, kako je narobe, kako je to, če se stvar malo preobrne!

Bila sta sredi mogočne ulice, ki je utripala glasno. Zapolnjena je bila s pešci in vozovi...

»Kako stoji, kako gre, to je prava korenina!«

Hrbet se je pozibaval enakomerno, brezskrbno, počasi, da, neverjetno počasi.

»Izkušnjava! Same zanke, same progle so nastavljene. Zato cinca tako malomarno leno. Toda ne, jaz grem svojo pot prav tako, če si zaukažem sam, kakor če mi jo zaukaže drugi. In odločno je zaukazano.

»Sledite mi!«

Kaj ni to čisto lepo? Človek gre in ima čisto vest. Gre v smrt, če treba, in ne mara nič. Glavna stvar je čista vest. Mirno srce. Uravnotežena tehtnica — to odločuje.«

Ulica je postajala bučna, gneča je zaustavljala mestoma pot. Izložbe so bile glasne, kričave, same izložbe, okno pri oknu.

»Vraga, kako se življenje sveti! In če je človek v srcu miren, je deležen, bo deležen vse svetlobe!«

Zastopilo mu je pot. Deset korakov pred njim se je majal hrbet, a tu — šele sedaj je opazil — tu je bila na levo roko mesnica in na desno, ob cestnem pločniku je stal širok voz, naložen s svežim mesom, neverjetni kupi bokov, stegen, volovskih beder, pripeljanih pravkar iz klavnice.

Zavelo je sladko in zoprno po krvi. Mesarski vajenci, klavci so prenašali na ramenih kupe mesa, opotekali so se pod težo, kakor pijani so treskoma odmetavali breme sredi prodajalne, sončno svetle mesnice.

Prinčič ni mogel dalje. Kakor pod bičem so skakali mesarji na voz, z voza, si podajali meso, se zaletavali, voz se je praznil, prodirno je dišalo po krvi.

Tu je stal, tostran tega prenašanja, vmes se je bila nakapljala po hodniku živožareča verižica kapelj krvi, mastnih, gostih, a tam na drugi strani, deset korakov čez cesto, hrbet, ki vidi vse, hrbet, ki vse ve. Bal se je stopiti čez krvavo stezo.

Bivši uradnik je pazljivo ogledoval te presekanke široke bikovske vratove, ki so zdaj viseli kakor cunje, gledal prežagane hrbtenice in kitovje, ki se je v krepkih pramenih skladalo v barvite šope, preklane lobanje z izpraznjenimi očesnimi votlinami. Gledal je teleta, ki so jim viseli jeziki kakor repi iz gobca, ovce in kozličke, ki so jih metali kakor zavitke tobaka prek hodnika.

»Hitro! Juri s pušo strelja mački dušo! Hitro!« je vpil vinjen hrust z voza in podajal, metal.

»Hitro!«

Kakor da ve, da tu nekdo čaka!

Prinčič gleda, kako se naglo vrti, kako poziva delo samo sebe, in spominja se, kako je opazoval kot otrok, ko je zašel na daljnem sprehodu, pred klavnico ubijanje goveje živine in drobnice.

Pripeljali so par volov, krasnih, mastnih, ki sta komaj stopala; odskočila sta, ko sta stopila na prag, udaril ju je duh po krvi, po prelitih reki. A majhen dečko, priganjač, na pol otrok, je le sunil, breal s škornjem, in par se je zganil, ustopil se čisto krotko. Vsakemu kavelj v nozdrvi, v vsako nozdrv po en kavelj, pa vzdigni te stote kilogramov z vretenom na sprednjih nogah za pol metra, za meter, udari s težkim kijem po čelnici, da se zdrobi, in že se zavrti okrog lastne osi velikanska kepa kakor ovel list v novembrski jutranji sapi na zadnjih nogah. Potem se odvrtil vitlo in tu leži čudovito telo.

A pujske, teleta, ovne kar zajaše, zaskoči in sune globoko, sune široko, da brizgne kakor iz vodometu, kakor na slapu.

Spominja se vsega in groze, ki hladi, kakor prvo uro, in zdi se mu, da stoji na mestu dolgo, dolgo.

»Ne, ne, pod giljotino je drugače! Tik — tak! Znana stvar. Najbolj usmiljena metoda. En — dva — tri — in že ni duše nikjer več. Osupljiv je edino strah pred... pred to minuto, preden pride do odrešitve. Do oprostitev. Tiste ure in minute utegnejo biti meseci, utegnejo biti leta, utegnejo biti za deset življenj... bral sem o tem. Takrat zraste človeku oko in uho, vsa njegova bit gre v raščo in ta rašča je strašno boleča. Vsaka rašča boli, a prva rast boli sladko. To pa —.«

Voz kraj hodnika je oddrdral glasno odskakujoč; vinjen hrust, podavač z voza, je zavihtel v diru kapo v zrak in jo ročno ujel v stegnjene roke.

Venec cvetočih kapelj na asfaltu pa je zasijal bolj živo.

Upokojenemu je bila zaspala leva noga. Mravljinci so se mu spustili po bedru, po mečah, ugriznilo je jedko, nato je pocapljal dvakrat, trikrat, dokler ni živec umolknil.

Meril je natančno, da bi prestopil bliskave, sušeče se jagode na julijskem soncu, a glej! uročeno je pač bilo. Naravnost s podplatom, s široko lopato je stopil in nalahko se mu je spodrsnilo. A mažaste tekočine je bilo premalo, podplat se je ustavil v prahu.

Zdaj je stopil pomirjen, hladila ga je zavest, da gre lahko naprej, upal je, da se prelete tudi misli drugam, in tudi hrbet, ki je sedaj sijal v soncu, se je zganil.

Zavilo je v stransko ulico in ta ulica ni bila glasna ne svetla, ena onih, ki so samo zato tu, da se življenje nekam odteka. Bila je hladna in njen hlad je segal v dušo, bila je tesna in duša se je previdno spuščala v sotesko.

Šlo je počasi, skoro previdno.

Ni se mu zdelo več tako hudo čudno, da ga vodi po mestu, zdelo se mu je dosti naravno — zakaj so pa ulice tu in ljudje, toliko umnih ljudi.

Iz te stranske je šlo zopet v drugo prečno in v tretjo — trajalo je dosti dolgo — pol ure, uro, ka-li?

Izlilo se je na čudo lep trg, ves v soncu, in zdaj sta korakala lepo prek trga, čisto po vojaško, brez vsakega okretovanja. Dolgi predpoldanski senci sta se premikali zložno po belem pesku — ubadalo je v očeh — vzporedno sta težili h kraju, in ko je neznanec postal pred kavarno, je nosil ogromne črne naočnike in ni bil podoben nobeni stvari. Tudi njegova kretnja, prej tako jasna in dolgočasna, se je sprevrгла, razumljiva pa je ostala le.

Ustopil se je pred vrsto stolov, pokazal nemo z glavo, vrgel jo sem, tja, pokazal z roko — »tule, gor pa dol, dokler se ne vrnem!« — in šel daleč noter v zasenčen, teman prostor. A kmalu se je pokazal v obokanem oknišču, pogreznil se globoko v sedež, viden je ostal le nos, le pošastni naočniki.

Prinčič je korakal pred kavarno gor pa dol, enakomerno, mirno, skoro premišljeno.

»Ubogati je treba!«

Pa udari glasba v daljavi, že je blizu, že na trgu, pa prikorakajo vojaki, dosti vojaštva, polk. Gleda upokojenec te čelade, te bliskajoče se bajonete vrh pušk, gleda ta neštevilna pušk in zopet legajo nanj netolažljive misli.

»Mamka božja, tudi tako se mori človeka, tudi, mamka božja, z bajonetom v trebuh, brali smo v vojni, ali pa z zavezanimi očmi ob zid in deset cevi zija vate, deset ali dvajset. Jama pred tabo je skopana, ko padeš, telebneš naravnost vanjo. Ampak to je usmiljeno postopanje, tudi to ravnanje je ljudomilo. Poči hkrati, pokadi se, oblaček, ti si rešen, prost.«

Priletnik koraka ob kavarni dol, vojaštvo mimo njega, koraka gor, v pete mu seda ta jekleni korak, sam bi stopil v vrsto, tóp — tòp, tóp — tòp, čedno.

Trg se izprazni in poloti se ga prva utrujenost. Vročina ga zdeluje, človek je moker kakor miš in misli, te misli same ga kuhajo v pot in znoj.

Toda upanja ni prav nobenega. Neznanec sedi v senci, časopis drži v rokah, malinovec s sodavico ima pred seboj in iz visokega kozarca strmi dolga, bela slamica. Tu sreblje. A dolgo sreblje, saj je malinovca zmeraj enako v čaši, ne jemlje ga slamica kar nič. Zna biti je pa zaspal? Vročina uspava. Pogledal bi, stopil bliže — ne, ne! Spet se vzdigne

kretnja pred njim, roka dol, roka gor, vzdigne se glava, pokaže: »Tule, gor pa dol, dokler se ne vrnem!«

Oglasijo se zvonovi, za božjo voljo, opoldanski zvonovi in pregle je bila deveta, kaj doživi človek, ure mu uteko kakor ptice iz pesti in zdi se mu, da hodi po glavi.

Črni naočniki se pokažejo, krenejo čez trg in spet je razdalja zvesta, cilj je neviden, a trden.

»Za mano!« pravi, »za mano!«

Ulice niso zdaj ne stranske ne glavne, ne tihe, ne šumne, bogsiga-vedi, kakor da hodi človek po temenu. Neznane, čisto tuje ulice. A povsod to ropotanje s stoli, žvenket žlic, vilic, kozarcev. Sedaj sedajo. Prtiče zatikajo za ovratnike, srebljejo juho, vesele se prvih grižljajev. Iz natlačene restavracije je priplesal duh po papriki, po golažu, po piščancih v papriki — slast.

Popale so ga skomine, kar za mizo bi sedaj sedel, zataknil prtiček, poklical s prstom, — »kdo bi mi mogel kaj?« — na mizi bi ležala denarnica, — »kdo bi se kaj upal?«

Neznanec se je oziral v okna, prežal — kaj je iskal? Da ga kdo zameni, da odstopi svojo težavno službo? A že je iskal poti naprej, zmeraj naprej.

Ulice so se križale, ulice so se spuščale, ulice so se vzpenjale, vraga, povsod same restavracije, povsod žvenketanje s kozarci, s krožniki —

a strogi tujec se je iznenada ustavil. Zopet je pokazal z roko, z glavo — »tule, gor pa dol, dokler se ne vrnem!« — in že je izginil v jedilnici, glasni, natrpani gostilni, dišalo je, prihajalo skozi vrata, odprta okna v mnogoterih dišavah po koromaču in brinju, po moškatu in limonah, po sladki skorji, nageljčkih, cimetu, vraga!

Črni naočniki sedaj niso bili vidni, viden je bil le nos. Gotovo je sedel tam, prilival k bržolici, morda si vabil, priganjal tek in spil prav pred obedom četrtinko brica. Naroči si pač ribo, veliko ribo na platino-
vem pladnju, ribo z majonezo, krapa, ščuko, kaj! In zraven solato, rusko solato z desetimi sestavinami vseh barv. In potem sir, gorgonzola, ementalec, moška je ta!

V vse to se globoko zamisli, pogrezne v to opoldansko žalost in veselje, nič ne mara več, nič ne pazi, ne gleda, koraka že skoro besno, zadene z nosom, s celo glavo, kakor gleda v tla, v svetilnik, mogočen, obogelni kandelaber. Strese ga bolečina, strese groza — »kaj se godi z mano, kaj s to nesrečno bučo?!«

Prej svetilnika ni bilo tu, ni ga opazil in sedaj — mogočno ga lopne po glavi, prav po lobanji, kakor s silnim krepelom, da mu jo malone razbije — kaj ni že zadosti vsega, o bog?!

Tako stoji pod svetilnikom, gleda mu v vrh, ki je zapognjen kakor pri palici in misli, a vse te misli nekam nočejo z mesta kakor kavke pozimi, ko pridejo do mrhovine, odganjaš, pa sedajo še bolj drzno na svoj plen. Take so te misli.

»Da, tudi na kandelabre so jih že, pomnim, a to je bilo drugače. A la lanterne!«

Še mu odmeva rezek krik iz nekdanjega berila po ušesih — »à la lanterne!« — a danes to vendar ni več v rabi.

To, bomo rekli, ni več tehnično sodobno. Saj so tu čudovita vešala z namazano vrvjo, elegantno, tenko vrvjo, ki ne cvili, niti kolesce se ne čuje, le podstavek pahnejo v stran in duša zleti kvišku, razpne krila, repetničice.

Ta način se mu je zdel skoro najbolj uporaben, človeški.

»Streljanje — odprta žrela cevi, dim, jama, ki zija radovedno pred tabo — ne; giljotina — potok krvi, brizg krvi, in potem se ti buča kotrklja kdovekam, kakor na kegljišču, ko zdrzne pri metanju pa gre v stran, smešno, ni sprejemljivo. Z ročno sekuro — ista stvar. A vrv — to gre še najbolj, se osebno prilega.

A zdelo se mu je vendar smešno. Spominjal se je župnika, ki se je bil obesil, mlad je cingljal tam pod stopnicami, buljil, z iztegnjenim jezikom, posinjel. Smešno! Ta način je od vseh najbolj smešen, če ni izpeljan po vseh pravilih moderne tehnike. Tehnika — to je, od tehnike je vse odvisno.

Dolgo je korakal gor in dol, kakor na straži pred vojašnico, trume gostov iz obedovalnice so odšle že davno mimo njega, on pa je stal še zmeraj tu. In svetilnik je stal kraj njega. Zrl je nepremično v svetilnik.

Nazadnje so se črni naočniki le prikazali, zopet se je postavil predenj široki hrbet in sprehod se je pričel znova.

In zgodilo se je nekaj popolnoma čudnega. Ni šlo več križem po ulicah — »sledite mi!« — zapeljalo je v velikansko stavbo, palačo, kako je bila dolga, kako visoka in — »doma smo!« je pomislil Prinčič.

Čutil se je popolnoma vdanega, popolnoma mirnega in si je govoril: »Bo, kar bo! Jaz sem pripravljen!«

Začutil je potrebo po spovedi, po vsesplošni spovedi iz dna, pripovedoval bi bil rad vse, vse, gori iz otroških let mimo svojega dijačevanja in uradovanja — šestdeset let. Ponavljal si je na pol mrmraje: šestdeset, slikal si številko šestdeset.

Bila je lepa, okrogla številka, dva hlebčka. Že šestica, tako lepo trebušasta, repek zapognjen, čedno, a ničla, okrogla, mastna, zavaljena, kakor mlado sčene.

Iz teh šestdesetih let mu je udarjala zdaj na dan neugnana potreba po olajšanju — odpreti zapornice, vzdigniti težke zapornice in tu, glej, udarijo silne vode na dan, reke, gnale bi stroje, tovarne, svet bi gnale.

»Jaz sem popolnoma nedolžen,« si je govoril, »jaz nisem za las kriv, da se vleče iz temne pranoči človeka ta greh za mano, vleče se za vsemi, a jaz sem mu zbežal davno. Ali z vrvjo, ali s sekiro, s smodnikom ali čimerkoli — moja glava je na razpolago.«

Toda odgovarjalo mu je, vpletalo se v besedo:

»Kriv si — za druge si kriv — za grehe iz davnine — zaradi teh te vodi zdaj po mestu.«

Dokazoval bi bil rad, kako je velik v svoji nedolžnosti, kako se je zmeraj trudil — šestdeset let — da ohrani to brezgrešnost belo, da jo prenese na druge —

»Saj, saj!« —

je vzklikal, zmeraj jo je iskal in pazil, da se vcepi, prime drugih, vseh, ki pride v dotiko z njimi. Kakšna vrsta, dolga vrsta! A to je samo njegova zasluga.

»Jaz je ne bom, jaz ne! Naj prelije kri, kdor hoče!«

Dopovedoval si je — in dokazoval vsemu svetu — da že mnogo rodov, njegovih rodov, deset, dvajset, kaj dvajset! sto — »Sto!« je vzkliknil — ni več prelivalo krvi, da je ta navada že davno opuščena, pozabljena. Ostala je v pragozdu ob neznanih rekah in morjih, kjer zoblje letavina ribji zarod.

Hodniki so bili dolgi, odmevalo je. Vrata pri vratih. Neznanec je pogledal pri enih, vstopil pri drugih, se vračal, meril isti hodnik znova, vodil za nadstropje više, drobil po stopnicah.

»Ven!«

Da, sedaj je hitel. Upokojenemu so se noge tresle, jel se je bati zase, se oziral po mimoidočih, opazil na vseh licih skrb, zaskrbljenost.

»Ljudi je treba ustrahovati! Saj to je! Ljudje so ustrahovani, ves svet pognan v kozji rog, v mačji duh. Prestrašenost — vraga, vesoljna uplašenost. Koga se neki boje? Sami sebe! Naravno, koga bi se človek bal na zemlji, če ne človeka. Človek se človeka boji, to je naravni zakon. Zato, ker nima človek ničesar drugega nad sabo — zopet človeka. In tudi ta višji človek se mukoma ozre kvišku in ugleda zopet človeka. In tako do vrha. A na vrhu? Tudi tam je človek. Smešno! Eden sedi drugemu na grbi, eden drugega jaše. Jaši te vrag! Da bi bil vsaj vrag. Branil bi se proti vragu z lahkoto. Človeštvo bi ustanovilo in organiziralo skupno borbo proti vragu. Uspelo bi. Ampak vraga ni. Le človek. Ne, vraga ni, le dvonožec, ki je ustvarjen očitno zato, da jaše. Dvonožec dvonožca. Bile so sicer izrečene v zadnjih tisočletjih

nekatero besede, ki dajo misliti ... ampak dvonožec hrusta le ... hrusta, mlaska živahno z jezikom, se obližuje. Morda niso veljale tiste besede njemu.«

Črni naočnikar je začel prizanašati, zavrl korak, upokojeni je prišel upati. Pot je šla zdaj po samoti, skozi čadasto predmestje, kam le? Razdalja med obema je bila zdaj že tako čvrsto utrjena, da se ni razrahljala ne na ogljih, ovinkih ne skozi gnečo.

»Kakor zajame korec vodo iz škafa!« je pomislil in primera se mu je zdela sijajna. »Tako me je zajelo danes zjutraj!«

»Nič čudnega ni, da pišejo časopisi toliko o tem. Članki, debate, cela znanost. Kaj je bolj častno? Da, kaj? Treba je rubricirati tudi smrt, dati ji činovne razrede, porazdeliti jo, specializirati — vse na svetu se specializira. Vrv okrog vratu je manj častna od smodnika v hrbet, smodnik manj od sekire čez vrat, najbolj častna je giljotina, to je izven dvoma. Starodavna giljotina, zgodovinska, diplomirana. Meni osebno bi bila vrv tedaj najbolj prikladna, to bi bilo po metodi izbora rečeno — pa kaj pomaga! Treba je priti z vizitko tudi na drugi svet, takoj pri vratih te vprašajo: kakó, kakó?! in potem vlačiš coklo še nadalje. — Čedno!« je pomislil —

»in naravna smrt? Smrt v postelji, smrt na divanu, v rokah svojih ljudi, kap na cesti, kap na odru — brez vrednosti, brez cene. Ta način, lahko se reče, ne zanima več, ni vprašanja po njem, stoji izven tržnih cen.«

Capljal je za hrbtom, zdaj je razločno videl, da stoji hrbet nad njim in nad tem hrbtom so drugi hrbti.

Začutil se je sirotnega, bednega. Šestdeset let, ki so ga prej navdala s svetlim zmagoslavjem, se mu je sedaj zasmililo, videl je, da ga vleko k tlom.

Vsa živahnost se je v tej minuti porazcedila in videl je, da se premika zgolj mehanično za vlačilcem.

Njegova duša, to čudno rešeto, je zadobila široko luknjo, vse, kar je doživel in doživljal, vse je padalo skozi. Kako živeti z luknjo v duši? Kje se dobe lepila, krpe, šivanke za tako popravilo?

Zazdel se je samemu sebi neskončno smešen — z luknjo v duši teka po svetu, svet sam pada skozi luknjo v njegovi duši — bedno.

Da, prav zato teka po svetu, prav zato mu drči vse življenje skozi luknjo, ker je luknja tu, nezakrpana, nepopravljena, malomarno prepuščena sama sebi. Navsezadnje — luknja je luknja, in če se zaveda svojega opraviła, toliko bolje. In zato ga vodi zdaj kakor mesečnika, kakor pijanca po mestu.

Mnogokaj se mu je zdelo pojasnjeno ob tej ugotovitvi, skoro zadovoljen je bil, da je prišel do tako pomembnih zaključkov. In ko se je oprijel teh trdnih spoznanj, se mu je zdelo, da se spet vzravna.

»Skozi luknjo v duši ne lije zdaj nesmrđljiva mlaka, niti ne piha strupena, ledena sapa iz podzemskih rogov. Skožnja stoji kratko malo brez opravka tu, ta hip ne ve, kaj jo čaka v naslednjem trenutku.«

In prišlo mu je, da mora razbirati — od kod je prišla luknja v njegovo dušo, kdo jo je zarezal tu tako imenitno, očitno? Ta misel: Kdo? od kod? se mu je pokazala pomembnejša kakor luknja sama. Kakor na primer — je mislil dalje — človek. Dober človek, zel, zavraten, to je pomembnejše kakor človek sploh. Človek sploh — tega bi lahko tudi ne bilo. A ono drugo — natančno tak ali tak — vse se vrti okoli te malenkosti.

»Luknja stoji v duši od pradavnine, od pomnjenja.« ga je oplazil blisk, da je odskočil in mu je spodrsnilo na visokem robniku. Zabolelo ga je silovito v nartu.

»Od pradavna,« je ponavljal... »od davna, ta je dobra. In taka klavrna, razparana cunja veje tu nad svetovi, veje od zmerom, veje v temi in luči, veje v tišini in viharju, veje v znamenje in opomin, veje, če je to potrebno ali če ni potreba, veje meni, tebi, vsem... lepa opravičba!«

»Sramota,« je poudarjal davčni preglednik samemu sebi in vsem, ki so bili v njem, »nepopravljiva sramota zaradi te preparane cunje, ki ji pravijo tudi duša. Duša človeštva, ta je uspela! In oni pred mano, prisežem, zdajle se mi je prižgala luč, oni pred mano nosi prav tako preluknjanost v sebi. Očitno. Drugače ne bi cijazil tako zvesto. In vsa ta klavrnost, ki je razlita po obrazih — zaradi prevrtane krpe. Zato se ponavlja ta stvar že grda tisočletja. Prepil v duši. Ne da se zakrpati, ne da se ustaviti, vse gre skozi. Krog je zaključen, uganka je odprla oči. Za stare grehe, ki so jih storili drugi pred mano, pa sploh ne odgovarjam.«

Misli so se mu vračale k podobam tega dne in čudil se je svoji nepopolnosti in površnosti.

»Krive so ganjenosti, emocije,« je kriknil, »vsemu je kriva kri, ki hoče krvi, in tako naprej brez konca. Čustvo ima krmežljave oči, ne vidi dobro, zato dela tako zgago po svetu. A tu je še nekaj drugega nad čustvom, recimo, nekaj takega, kar bi lahko prijelo čustvo za uha, za lase, pa ga delo klečat v kot. Zlasano čustvo z nategnjenimi ušesi bi gledalo, oni drugi z jasnim, mirnim pogledom na odru bi pa lahko pokrpal luknjo, dosti lukenj.«

Popale so ga slabosti, nič več se mu ni zdela številka šestdeset lepa, imenitno zaokrožena, vlekla ga je k tlom, samo še k tlom.

Zopet sta korakala v hrib, skozi nasad, sospel je, brisal si z robcem oznojeni tilnik, čelo, hropel, a kmalu sta stala pri vhodu v visoko vežo, tudi vhod sam je bil visok, hišico bi bil lahko nesel skozi njega. Preglednik je spoznal grad, razsežen, starodavni grad, ki ga je večkrat gledal iz daljave. Korakala sta po mostovžih, temnih stopniščih, vzpenjala se visoko, plezala spet po polžasto zavitem stopnišču, ha, znašla sta se na vrhu, zavelo je sveže, na razglednem stolpu sta bila, ha, mesto je ležalo razgrnjeno pod njima, ha, neznanec spet kaže z roko, z glavo v daljavo, ha, črni naočniki spet govore, roka in njegova glava govori:

»Tu... tu... tu.«

In Prinčič si ponavlja:

»Tu... tu... tu...«

A v tem hipu ni neznanca nikjer, že nikjer več. Prepil ga je vzal.

Karlo Prinčič se je domišljjal vseh podob tega potapljaškega dne, podob, ki so se sklanjale nadenj, vele vanj, kakor sape, dobrotne sapice tu vrh razglednega stolpa.

Plašilo ga je, noga se je tresla dalje, kakor da ji je ukazal, tresla se je vztrajno in vznemirjalo ga je, ker je ni mogel nikakor ustaviti. Kar samo ga je sedaj posadilo na tla, v kot železnega oprijemala, vleklo ga je še niže, rad bi zlezal čisto vase. In dihanje, hropenje tudi ni popustilo. Velo je krotko, velo je dobro tu v višavi na razglednem stolpu, a zdelo se mu je, da mu vseeno primanjkuje zraka.

»Zraka,« je pomislil, »tu je zraka odveč. Ne, nič z vrvico, z elegantno vrvico ni nič, tudi z zevajočo cevjo, z desetimi zevajočimi žrelci ne bo nič, nič ne bo dišalo po zraku in oblčka ne bo in nič ne bo plosknilo v en mah kakor v dlani: »Zdaj!« Tudi tista velika britev, ki pada sama, široka in težka, reže dovršeno na milimeter — vseč mu je bila beseda »velika britev« — tudi tisto je mimo. Tu je še električni stol, v Ameriki imajo električne stole, človek se vsede nanj in vstopa, glej, v kraljestvo luči in svetlobe. To je dobro, čisto dobro... luč, svetloba...«

Lezel je v dve gube, bil že strašno majčken, zrl splašeno, zapiral oči. Dihanje pa ni hotelo biti mirno, hropel je proti volji in zdelo se mu je, da ga nekdo davi.

»Ne, ne, vse nas naženo v velike kleti, podzemске katakombe, strahotne dvorane in potem spuste... odpro petelina... vlije se sladko ščegetajoči plin.«

Kašljal je, zakašljal je, kakor da ga plin v goltu reže, hropel, kakor da mu dihalne mehurčke zažema kruta pest, branil se z rokami, a sapa

je bila hladna, prihajala je slabost iz želodca, objemala ga vsega, mislil je, kako si popravi, podloži blazino, zadel z lobanjo ob železen drog, vzdignilo se je silovito iz želodca, ulilo se je in padel je. Čutil je, da pada, padala je noč... padala vzdržema in pregrnila vse.

Trušč je bil splošen. Vsa kavarna je stikala glave.

V oddaljenem kotu je rekel nekdo naglas:

»Kaj vruga se godi tam pri oknu? Tako režanje. Zmeraj je kaj okoli notarja Kodriča!«

Nekateri so nemirno vstajali, krožili zvedavo med mizami, da bi kako besedico ujeli, drugi so se spet presedali, posamezni pa so se poskušali usesti kar moč blizu in ujeti pogovor.

»Šel... šel... in kako je šel za mano, dragi moji! Nikolj tega! Ko sem nataknil črne naočnike, je pa kar scepetal. Zasmilil se mi je res, a tista nesmrtna misel mi ni dala, da ne bi šel do kraja. Posebno pred kavarno... skrnil sem se mu globoko v oknišče, v zrcalu na nasprotni steni pa sem ga imel kar ves čas pred seboj. Kosil sem pa strašno dolgo, potem sem pri mizi majceno zadremal. Zdelalo me je. Ampak po kosilu sem bil spet korajžen. Na grad, gor na stolp sva kar drvela.«

»Da vas ni spoznal, oprostite?! Bivša sošolca sta si bila ali kako leto narazen, ne, ta je kosmata!«

»Ne kosmata ne bosa! Štirideset let nazaj, bratec, in nisva se videla več. Takrat sva nosila starinske pelerine. Ne bi ga bil spoznal Karla Prinčiča, davčnega preglednika v pokoju, da mi ga niso pokazali. Sam ga nisem spoznal več in dolgo sem ugibal.«

»No, in naprej, naprej?«

»Pustil sem ga na gradu, na stolpu samega, svež zrak je tam.«

Hohot po kavarni je bil splošen in režanje je postajalo prostaško. Nato je nekdo nalahko povlekel notarja Kodriča za rokav in mu pomolil pravkar prineseni večernik pod nos.

Notar je bral.

»Tragičen konec upokojenca. Paznik mestnih zbirk na gradu je danes zjutraj — obhajajoč službeno vse prostore — našel na razglednem stolpu upokojenega davčnega preglednika K. P. mrtvega. Identiteta je bila ugotovljena po listinah pri pokojniku na mestu. Imenovani je bil pri svoji sestri na obisku.«

Kodrič je skrnil obraz v časopis, hlipnil z žvižgajočo zarezo in se opotekel skozi vrata.